

ЩОДО УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

ЗИГАНШИН Андрій Ігорович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2024.1.60>

У статті, спираючись на аналіз енциклопедичної та словникової літератури, розкрито етимологічну основу поняття «громадські об'єднання». Виділено особливості правового статусу останніх з огляду на положення Конституції України та Закону України «Про громадські об'єднання». Проведено дослідження наукових підходів до визначення сутності громадських об'єднань. Запропоновано авторське визначення поняття «громадські об'єднання».

Ключові слова: об'єднання, громадськість, громадські об'єднання, діяльність громадських об'єднань.

Постановка проблеми

Відповідно до статті 1 Конституції України наша держав – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова країна [1]. Одним із факторів, який показує реальний рівень демократії, є розвиненість громадянського суспільства, а саме право людей самостійно вирішувати різні питання своєї життєдіяльності, впливати на публічний сектор та контролювати законність його роботи, відстоювати і захищати права та свободи громадян. На сьогоднішній день законодавство України не тільки допускає все перелічене, але й гарантує можливість консолідації дій громадян для досягнення спільних інтересів у форматі громадських об'єднань.

Стан дослідження

Правовий статус, повноваження та особливості практичної діяльності громадських

об'єднань на сьогоднішній день знайшли висвітлення в роботах великого кола науковців. Зокрема, даній темі приділили увагу: В.Б. Авер'янов, Н.І. Білак, Ю.П. Битяк, М.В. Ковалів, І.С. Козій, В.К. Колпаков, С.В. Ківалов, С.С. Студенікін, Б.В. Чернявська та інші. Втім, попри значну кількість наукових праць, проблема визначення громадських об'єднань все ще не знайшла вирішення, у зв'язку із чим потребує подальшого наукового розгляду.

Мета та завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб запропонувати авторське визначення поняття громадських об'єднань в Україні. Виходячи з виділеної мети, завданнями статті є: узагальнити теоретичні підходи до тлумачення поняття «громадські об'єднання»; здійснити аналіз чинного законодавства, яке регулює діяльність громадських об'єднань.

Наукова новизна дослідження

Новизна наукової статті обумовлена тим, що в ній дістало подальшого опрацювання теоретичне вирішення проблеми визначення поняття громадських об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу

Етимологічно категорія «громадське об'єднання» складається з двох самостійних понять: об'єднання та громадськість. Перше розкривається в словниках, як: 1) ціле, що склалося на основі з'єднання, поєднання

чого-небудь; 2) організація людей на основі спільності мети, завдань; спілка [2, с.494]. Його дієслівна форма об'єднувати, в свою чергу, означає: з'єднувати в одне ціле; робити єдиним, цілим; сполучати між собою; містити в собі; мати у своєму складі; робити подібним, схожим (за певними спільними ознаками) і таке інше [3, с.289].

Більш складне значення має термін «громадськість», активне використання якого припадає на ХІХ століття. В той час під даним поняттям, найчастіше, розуміли: по-перше, сукупність людей, які брали активну участь в суспільному житті; по-друге, передову частину суспільства в цілому, яка виражає його думку; по-третє, суспільні організації країни, або суспільне життя [4;5, с.119]. В.І. Московець, досліджуючи сучасну семантику даного слова встановив, що його ключовими значеннями є наступні: 1) одна або декілька фізичних або юридичних осіб, з ким соціальна організація вступає в контакт як всередині (службовці, співробітники, працівник, акціонери, члени громадських організацій і таке інше), так і за її межами (виборці, платники податків, місцеві жителі, соціальні замовники, партнери, споживачі тощо); 2) рідка властивість за значенням прикметника «громадський» (що стосується суспільства; стосується добровільного обслуговування колективу, суспільства; значущий для суспільства, публічний; належить одночасно декільком суб'єктам, колективний, не одноосібний; люблячий суспільство, колектив, пристосований до життя в колективі); 3) активна частина суспільства, яка виражає його думку; 4) сукупність організацій та представників будь-якої групи людей [6, с.631]. У Юридичній енциклопедії міститься теоретичне визначення «громадськості» як соціально активної частини суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни. Для громадськості властиві: потреба у комунікації, колективна діяльність, перевага громадських інтересів над приватними, активне вираження своєї суспільної позиції тощо. Важливою сферою діяльності громадськості є її участь у державно-правових заходах [7, с.640;8, с.188].

Отже, виходячи лише із етимологічного змісту, громадські об'єднання – це органі-

зовані на підставі спільних інтересів, факту належності до якоїсь соціальної спільноти, або за будь-яким іншим принципом групи людей. Законодавчі положення уточнюють зміст категорії та наділяють її вагомими юридичними ознаками. Наприклад, в Конституції України проголошено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1].

Дещо інше визначення наводиться в цільовому Законі України «Про громадські об'єднання»: «добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» [9]. При цьому, згідно статті 4 Закону утворення і діяльність громадських об'єднань, мета (цілі) або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, пропаганду російської імперської політики та її символіки, комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, порушення рівноправності громадян залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як

внутрішнього конфлікту, громадянського конфлікту, громадянської війни, заперечення тимчасової окупації частини території України; пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, забороняються. Крім визначеного, громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань, а також наділятися владними повноваженнями, крім випадків, прямо передбачених чинним законодавством України [9].

Закон уточнює зміст правового статусу громадських об'єднань, закріплюючи перелік наданих їм, фундаментальних прав. Відповідно до статті 21 для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право: 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації; 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя; 5) проводити мирні зібрання; 6) здійснювати інші права, не заборонені законом [9].

В юридичній літературі підходи до визначення змісту та характеристики статусу громадських об'єднань відмінні від офіційної позиції. Наприклад, якщо взяти до уваги правові енциклопедичні джерела, то в Словнику юридичних термінів за редакцією В.П. Марчука їх описано як добровільні об'єднання людей, утворені для досягнення їхніх особистих і громадських цілей, ді-

ючі на засадах самофінансування, самоврядування і самоокупності [10, с.19]. За текстом Популярної юридичної енциклопедії В.К. Гіжевського, В.В. Головченко, В.С. Ковальського та інших, категорія розкривається, як: а) утворення людей, що діють для задоволення та захисту законних соціальних, економічних, національно-культурних, вікових, творчих, спортивних, фінансових та інших спільних інтересів; б) коло організацій, які об'єднуються з будь-якою метою, крім політичної, релігійної або господарської [11].

Багато цікавих визначень досліджуваної категорії представлено в наукових роботах вчених. Наприклад, С.В. Ромашкін вважає, що громадські об'єднання – це об'єднання людей, які визнають у взаємовідносинах одне з одним певні правила поведінки і дотримуються їх. Ці правила в змозі бути різними і можуть по різному називатися: правові норми, мораль, релігія, звичаї, честь, правила пристойності, мода [12, с.118]. Н.О. Давидова та М.В. Менджул обстоюють позицію про те, що громадське об'єднання – це неспідиприємницьке товариство, яке створюється на засадах добровільності та рівності для задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, членами якого можуть бути фізичні особи (громадська організація) та фізичні або юридичні особи (громадська спілка) і яке набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації [13, с.55]. В роботі О.М. Білик акцентується увага на соціально-корисній ролі громадських об'єднань. Вчений вважає, що це особливі людські утворення які «здійснюють свою діяльність в інтересах громадян там, де часто держава неспроможна це здійснити». «Піднесення ролі громадських рухів, – вважає автор, – у соціально-політичному житті пов'язано з неспроможністю традиційних державних інститутів своєчасно помітити, оцінити і зреагувати на нові реалії людського буття» [14, с.154].

Як пише І.С. Козій, громадські об'єднання – це окремі суб'єкти права, що володіють реальною можливістю вступати у суспільні відносини. Головними правовими

ознаками категорії авторка виділяє наступне: 1) це колективні суб'єкти, які тією чи іншою мірою наділені правами і обов'язками; 2) громадські організації виступають окремими та самостійними суб'єктами зі специфічним видом діяльності та відповідним правовим статусом; 3) вони наділяються конкретними, гарантованими законодавством правомочностями; 4) об'єднаннями мають право вступати у публічно-правові відносини [15, с.31].

Окрему наукову позицію щодо змісту та ролі громадських об'єднань запропоновано в дисертаційній роботі С.Ф. Денисюка. Вчений пише, що останні є елементом політичної системи суспільства, що відіграє в ній певну роль, має свої функції і разом з іншими елементами політичної організації суспільства утворює струнку і внутрішньо узгоджену систему громадських і державних організацій. За спрямованістю і характером діяльності об'єднання в Україні, наголошує автор, бувають двох типів: організації для задоволення особистих потреб (спортивні товариства, спілки книголюбів, товариства мисливців і рибалок тощо) та організації для задоволення професійних чи суспільних інтересів (професійні спілки, національно-культурні, наукові, науково-технічні товариства, творчі спілки тощо) [16, с.255].

Цікава точка зору наводиться в праці Л.О. Ємець, який наголошує: «об'єднання громадян є рушійною силою розбудови громадянського суспільства, способом захисту та реалізації громадянами своїх прав та законних інтересів у процесі їх спілкування із суб'єктами публічного управління. Якщо ж подивитися на об'єднання громадян з позиції держави та її органів, то вони, безумовно, є міцним стримуючим фактором, здатним протистояти будь-яким протиправним рішенням владних суб'єктів». Окрім визначеного вчений висуває тезу про те, що об'єднання громадян – це «ще одна гілка влади, спроможна здійснювати врівноважуючий та стримуючий вплив на законодавчу, виконавчу та навіть судову владу» [17, с.29].

Комплексно до проблеми визначення змісту громадських об'єднань підходить І.Ю. Свистун. Вчена наголошує, що вони є найважливішими структурами громадян-

ського суспільства, зрілість якого перевіряється впливом громадських об'єднань на соціально-політичні процеси. Громадські об'єднання створюються за ініціативою громадян для здійснення конкретного виду діяльності та вирішення задач, цілей для реалізації інтересів та прав громадян. Цілі та задачі громадських об'єднань повинні бути скеровані на розбудову демократичної та правової держави, захист прав та свобод громадян, вони мають бути суспільно корисними та скеровані на виконання функцій держави. Далі вчена відмічає такі сутнісні характеристики громадських об'єднань: по-перше, свою альтернативність вони підтверджують громадянськими ініціативами з коригування державної політики; по-друге, громадське об'єднання має свою ідеологічну платформу, на основі якої артикулює свої цілі, формує своє бачення майбутнього, визначає своїх прихильників та опонентів. Джерела розвитку громадських об'єднань лежать в площині незадоволення соціальною політикою, темпами політико-соціальних реформ, статусними характеристиками опозиційних груп та інших причин, серед яких: потреба соціальних груп у підтримці держави; невраховування інтересів конкретної соціальної групи або спільноти; дискримінація соціальної групи за національними, професійними, релігійними, статевими ознаками; протиріччя між соціальною групою та державою; бажання впливу на хід виборчої кампанії; захист демократичних прав та свобод громадян [18].

Висновки

Таким чином, аналіз законодавчих положень та наукової літератури надав можливість дійти до висновку, що загальними ознаками громадських об'єднань є: 1) це колективні суб'єкти права, утворені як цілісні суспільні осередки, сформовані на основі професійних, соціальних, територіальних чи інших ознак; 2) членами (учасниками) громадських об'єднань можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, створені у встановленому законодавством порядку; 3) громадські об'єднання мають добровільний характер, що передбачає чітке волевиявлення їх учасників щодо участі в такому об'єднанні

та забезпечення його діяльності; 4) право на створення громадських об'єднань гарантується Конституцією та законами України, однак має реалізовуватися у законний спосіб і не переслідувати протиправних або суспільно небезпечних цілей; 5) громадські об'єднання наділені особливим правовим статусом, що включає систему спеціальних прав і юридичних гарантій їх діяльності; 6) громадські об'єднання представляють і реалізують спільні інтереси своїх учасників, сприяють їх досягненню, а також забезпечують і захищають їхні суб'єктивні права.

З огляду на викладене, доцільно запропонувати таке уточнене визначення громадських об'єднань, яке може бути закріплене в Законі України «Про громадські об'єднання»: громадське об'єднання – це добровільно утворений колективний суб'єкт права, заснований фізичними та/або юридичними особами з метою представництва і реалізації спільних інтересів, а також забезпечення та захисту їхніх прав і законних інтересів у межах, визначених законодавством України.

Література

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.2598
2. Словник української мови: Том 5. Білодід І.К. та ін. В 11 т. (1970-1980). 839 с.
3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Харків: ФОЛІО, 2002. 543 с.
4. Законотворча діяльність: Словник термінів і понять. За ред. В.М. Литвина. К.: Парламентське вид-во, 2004. 344 с.
5. Романенко О.В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.08. Київ: Київський юридичний інститут МВС України. 2004. 172 с.
6. Московець В.І. Поняття «громадськість» у законодавстві та адміністративно-правовій теорії. Форму права. 2011. №2. С.630-634
7. Юридична енциклопедія: в 6 т.Ред. кол: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: "Укр. енцикл.", 1998. Т.1. 672 с.
8. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття «громадськість» у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2014. № 12. С. 186-189
9. Про громадські об'єднання: закон від 22.03.2012 №4572-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №1. Ст.1
10. Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. Уклад. В. П. Марчук. К.: МАУП, 2003. 128 с.
11. Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.
12. Ромашкін С.В. Типи правопізнання: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.01. Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. 2007. 186 с.
13. Давидова Н.О., Менджул М.В. Громадське об'єднання та громадська організація: дихотомія понять. Порівняльно-аналітичне право. 2020. С.51-57
14. Білик О.М. Громадські об'єднання: законодавче регулювання, нові права і можливості. Соціально-трудові відносини: теорія та практика . 2013. № 2. С. 149-154
15. Козій І. Поняття та ознаки громадських об'єднань. Методологія теорії і практики юриспруденції. Юридичний вісник. 2023. №5. С.29-33
16. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис... д.ю.н. : 12.00.07. Київ: Київський міжнародний університет. 2010. 393 с.
17. Ємець Л.О. Публічне управління неполітичними об'єднаннями громадян (адміністративно-правове дослідження): дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2009. 218 с.
18. Свистун І.Ю. Громадські об'єднання як чинник демократизації українського суспільства: дис... д. філософ. : 025 «Політологія». Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. 2022. 224 с.

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що згідно із етимологічним змістом, громадські об'єднання – це організовані на підставі спільних інтересів, факту приналежності до якоїсь соціальної спільноти, або за будь-яким іншим принципом групи людей.

Констатовано, що громадські об'єднання характеризуються наступними ознаками: 1) це колективні суб'єкти права, утворені як цілісні суспільні осередки, сформовані на основі професійних, соціальних, територіальних чи інших ознак; 2) членами (учасниками) громадських об'єднань можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, створені у встановленому законодавством порядку; 3) громадські об'єднання мають добровільний характер, що передбачає чітке волевиявлення їх учасників щодо участі в такому об'єднанні та забезпечення його діяльності; 4) право на створення громадських об'єднань гарантується Конституцією та законами України, однак має реалізовуватися у законний спосіб і не переслідувати протиправних або суспільно небезпечних цілей; 5) громадські об'єднання наділені особливим правовим статусом, що включає систему спеціальних прав і юридичних гарантій їх діяльності; 6) громадські об'єднання представляють і реалізують спільні інтереси своїх учасників, сприяють їх досягненню, а також забезпечують і захищають їхні суб'єктивні права.

Визначено, що громадське об'єднання – це добровільно утворений колективний суб'єкт права, заснований фізичними та/або юридичними особами з метою представництва і реалізації спільних інтересів, а також забезпечення та захисту їхніх прав і законних інтересів у межах, визначених законодавством України.

Ключові слова: об'єднання, громадськість, громадські об'єднання, діяльність громадських об'єднань.

SUMMARY

It is argued that according to the etymological meaning, public associations are groups of people organized on the basis of common interests, the fact of belonging to a certain social community, or on any other principle.

It is stated that public associations are characterized by the following features: 1) they are collective subjects of law, formed as integral public centers, formed on the basis of professional, social, territorial or other features; 2) members (participants) of public associations can be both individuals and legal entities created in accordance with the procedure established by law; 3) public associations are voluntary in nature, which implies a clear expression of the will of their participants to participate in such an association and ensure its activities; 4) the right to create public associations is guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine, but must be implemented in a lawful manner and not pursue illegal or socially dangerous goals; 5) public associations are endowed with a special legal status, which includes a system of special rights and legal guarantees of their activities; 6) public associations represent and implement the common interests of their participants, contribute to their achievement, and also ensure and protect their subjective rights.

It is determined that a public association is a voluntarily formed collective legal entity founded by individuals and/or legal entities for the purpose of representing and implementing common interests, as well as ensuring and protecting their rights and legitimate interests within the limits determined by the legislation of Ukraine.

Keywords: association, public, public associations, activities of public associations.